

РОЛЬ ЗВ'ЯЗКУ В СИСТЕМІ СЛОВЕСНИХ ПОЕТИЧНИХ ОБРАЗІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ БАЛАДИ

Стаття висвітлює значення зв'язку в системі словесних поетичних образів американської фольклорної та авторської балади. Досліджуються зв'язки між словесними поетичними образами американських фольклорних та авторських балад. Особлива увага приділяється різним типам зв'язків у баладі, що дає змогу окреслити основні фактори, котрі впливають на сприйняття цілісності системи словесних поетичних образів балади.

Конкретна форма простору будь-якого тексту виявляє взаємодію ключових знаків тексту. Теорія В. Лукіна відносно текстового простору спирається на формулу, де текст як ціле є "сумою" знаків (елементів), усіх видів зв'язків між знаками (когезія та когерентність), цілісності та функцій [1: 134]. Дослідження зв'язків між словесними поетичними образами (СПО) американських фольклорних та авторських балад вимагає з'ясування поняття системи (від. лат. *systema*, що походить від грец. *συστήμα* *systema*) [WNCД], адже останнє включає в себе термін "зв'язок". У наш час не існує єдиного загальноприйнятого розуміння системи. Спеціалісти різних галузей послуговуються терміном "система" та пов'язаною з ним "системною" термінологією, виходячи із задач та мети свого дослідження [2]. Саме тому можна знайти декілька десятків визначень зазначеного терміна.

Одним із популярних тлумачень є наступне: "система – це розмаїття відношень і зв'язків елементів множини, котра складає цілісне утворення" [2: 31]. Подібне розуміння терміна вказує на першочергову важливість зв'язку для системи в цілому.

Саме поняття "зв'язок" фігурує в дослідженнях різного роду досить часто, а тому на нього накладається основне смислове навантаження [2: 34]. Зв'язок забезпечує виникнення і збереження цілісності системи, тому метою статті є з'ясування зазначеного поняття у світлі системи словесних поетичних образів (ССПО) для глибшого розуміння устрою та функціонування словесних образів як цілого у межах балади. На жаль, подібні дослідження раніше не проводились.

Зв'язок у загальній термінології означає поєднання двох і більше елементів за наявності чи відсутності деяких їхніх властивостей. Таким чином, у світлі нашого дослідження окремі СПО балади як елементи системи можуть бути об'єднані в одну групу за наявності аналогового, асоціативного чи парадоксального зв'язку, котрий лежить в основі створення СПО. Згідно з концептуальними теоріями Лакоффа, Джонсона, Тернера, Фоконьє [3; 4; 5; 6] та інших метафора є когнітивним інструментом, котрий відображає розуміння людиною світоусрою через її досвід. Метафора разом з метонімією та оксимороном [7] беруть участь не лише в передачі думок у повсякденному житті, а й у процесі творчості взагалі та формуванні СПО зокрема. Базисом формування емерджентної структури СПО є ізоморфізм, котрий пов'язує спільні характеристики царин мети і джерела та родового простору СПО, що включає їх спільні характеристики [4; 5]. Ізоморфізм вказує на тип когнітивного мапування, задіяного при створенні певного СПО – аналоговий, асоціативний чи контрастивний, а значить зв'язок є відповідним.

Так, у баладі № 41 "Frozen Charlotte" [BS] створено СПО "marble brow" (мармурові брови), котрий разом з іншими СПО балади передає значення смерті людини через переохолодження. В основі згаданого СПО лежить контрастивне концептуальне мапування, коли накладаються одна на одну, ніби дві фотографічні плівки на одну пластину, царини джерела та мети, одна зі знаком "мінус", а інша – "плюс" таким чином, що в результаті, за законами математики, отримуємо "мінус", тобто емерджентну структуру СПО з негативним значенням. Не важко зрозуміти, що холодний, твердий, глянцекий, незмінний, безтілесний та безкровний мармур контрастує з частиною тіла людини, котра зазвичай є рухливою, живою, здатною виражати різні емоції. У результаті поєднання двох царин, залучених до формування емерджентної структури словесного образу маємо негативне значення "неживі брови, ніби мармурові". Схематично формування словесного образу відображено на мал. 1, де у верхній вершині розміщена емерджентна структура як результат взаємодії трьох областей – царин мети і джерела та родового простору як об'єднуючої ланки для усіх сфер.

На вербальному рівні СПО можуть бути представленими окремим словом, словосполученням чи понадфразовим утворенням. Таким чином, мовні знаки поєднуються за правилами сурядного або підрядного зв'язку. Так, у вищезазначеному прикладі використовується зв'язок підрядності, де "brow" є головним словом, що виражене іменником, а "marble", також іменник, підпорядковується йому, визначаючи ознаку головного слова.

Рис. 1. Формування словесного образу.

Проаналізований приклад свідчить про те, що складові ментальної іпостасі СПО (царини мети та джерела) та вербального рівня, вступаючи у взаємодію, втрачають частину своїх властивостей, якими вони володіли у вільному стані, тобто виникає нова емерджентна структура СПО та нове словосполучення чи понадфразова єдність. Отже, зв'язок є обмеженням ступеню свободи елементів на користь нових елементів чи підсистем.

Оскільки загальноприйнятої класифікації типів зв'язку не існує, то найбільш розповсюджені з них вважаються основними: структурні, функціональні, просторово-часові, каузальні (причинно-наслідкові) та інформаційні [2].

Рис. 2. Когнітивні рівні СПО.

Структурні зв'язки, зазвичай, подаються у вигляді графів чи матриць. Так, СПО є складною багатопаровою одиницею, котра включає ментальну та вербальну іпостасі, та налічує три рівні у своїй будові (передконцептуальний, концептуальний, вербальний), може бути представленою у формі певного графа, що відбиває рух образу від замислу до вербалізації (рис. 2). Текст балади є мовною одиницею вищого гатунку, мегазнаком. Природна мова, як засіб втілення думок, перетворює суб'єктивне дотекстове повідомлення, концептуальні мисленнєві образи у певні звуки та словосполучення, котрі реалізуються в баладному тексті [1: 53].

На прикладі СПО "I'm sick to my heart I long to lie down" (у мене болить душа, тому я хочу лягти й заснути навечно) з балади № 3 "A Cup of Cold Poison" [BS] можна проілюструвати схему в дії. Сам СПО "to lie down" має архетипне підґрунтя, котре відносить інтерпретатора до міфологеми, що відбиває релігійні вірування людей про світоустрій. Існує думка, що душа людини відходить після смерті в інший світ, тому вічний сон асоціюється з переродженням душі. Словосполучення "to lie down" (лягти й заснути) представлене в англійському варіанті прийменником, котрий позначає напрямок руху – вниз, що згідно з тілесним досвідом людини є шляхом негативним, неправильним, деструктивним, що і віддзеркалює концептуальну складову СПО (рис. 3).

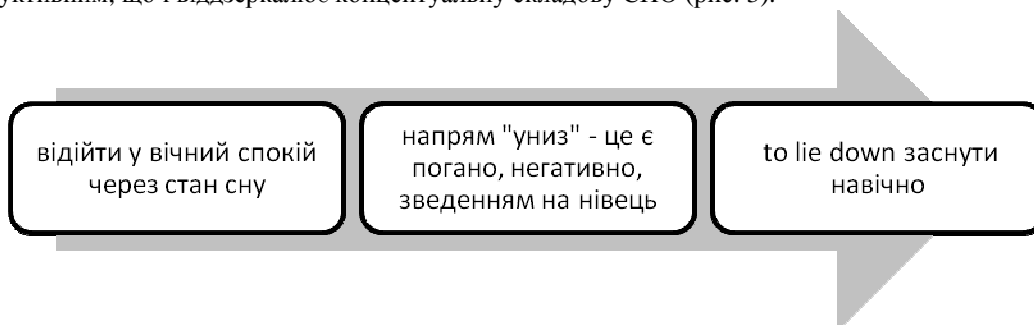

Рис. 3. Концептуальна складова СПО.

Функціональні зв'язки вказують на функції окремих СПО чи підсистем СПО у межах системи СПО балади (розширення значення, розсіювання / розмивання звуження, концентрації). Функціональні зв'язки вказують на динаміку розвитку СПО з плином часу, тобто відбиваються зміни за рахунок розширення контенціоналу вербального знака чи звуження значення мовної одиниці.

Просторово-часові зв'язки свідчать на користь останніх досліджень щодо отримання, зберігання та передачі знань про навколишній світ з позицій когнітивної науки взагалі та когнітивної поезики зокрема – урахування тілесного досвіду людини, котрий і визначає базис формування СПО, його передконцептуальну складову, котра уоформлюється в концептуальній сфері СПО, а потім вербалізується [8]. Так, у зазначеній баладі подано СПО "hell" як закритий невідомий об'єкт, до котрого треба підібрати ключі. Якщо людині подарувати ключ, то цікавість перемаже страх перед невідомим об'єктом і змусить використати ключ, за що вона і буде покарана вічними муками. Таким чином, при створенні даного СПО балади автор керується тілесним досвідом, проводячи аналогії між пеклом як контейнером, котрий можна відчинити за допомогою ключа. Під автором фольклорної балади в нашому дослідженні ми розуміємо колективну мовну особистість, фольклорний соціум.

Каузальні зв'язки розкривають взаємозалежність різних рівнів ментальної іпостасі СПО (передконцептуального, концептуального), що слугують підґрунтям для стилю вираження вербальної іпостасі СПО (конвергентного, дивергентного) та відображають поступовий/ поетапний розвиток СПО від архетипного до кенотипного та можливості прояву вербальної іпостасі створеного СПО на фонологічному, лексико-семантичному, синтаксичному, текстовому рівнях.

Звертаючись до балади № 3 [BS] в якості приклада, можемо на основі різнобарвних СПО, розпорошених у тексті, вималювати певну цілісну картинку. Головний герой балади переживає нещасливе кохання з жінкою, що завдає йому таких страждань, котрі можна порівняти з вживанням холодної отрути, яка вбиває людину дуже повільно, але нестерпно боляче. Геросві навіть хочеться від безсилля заснути вічним сном, а дружині за свої муки віддячити ключами до пекла, де страждання є не лише нестерпними, а й вічними. Результатом залучення дивергентного стилю розташування СПО у баладі є створення СПО "нещасна любов призводить до смерті", що підкріплюється на усіх рівнях ментальної та вербальної іпостасей залученням архетипних та стереотипних структур СПО, алітерації, метафор, метонімії, синтаксичних повторів, паралельних конструкцій тощо.

Таким чином виділення різного роду зв'язків між елементами, як і самих елементів, є суттєвим етапом системного аналізу і свідчить про складність самої системи.

Зв'язки розрізняють за напрямком, силою та характером.

За напрямком зв'язки між СПО можуть бути детермінованими або недетермінованими. Баладний текст є унікальним явищем. З одного боку, це продукт соціально направленої діяльності автора тексту, тобто фольклорного соціуму, це результат пізнання ним оточуючого світу та себе у ньому, з іншого – це процес взаємодії автора тексту з аудиторією, тобто особливий тип комунікації. Так, наприклад, балада № 13 "Caroline of Edinburg Town" [BS] починається зі звернення до слухачів балади: "Come, all young men and maidens, attend unto my rhyme". Балада як текстове утворення в результаті творчих зусиль характеризується фрагментарністю подачі сюжету, скупістю характеристик персонажів та подій, коротким викладом змісту, можливістю репрезентації в пісенній формі.

Зазначені характеристики свідчать на користь думки Ю. М. Лотмана про те, що текст – це передача інформації, народжується він в семіосфері – "у синхронному семіотичному просторі, що заповнює кордони культури" [9]. Тексти є моделями світу, на думку Ю. М. Лотмана, а сукупність текстів репрезентує культуру певного періоду. Таким чином, "текст – не тільки генератор нових смислів, але й конденсатор культурної пам'яті" [9].

Враховуючи зазначенні чинники визначення напрямку зв'язків між СПО, можна говорити про їхню детермінованість. Вони слугують розкриттю головного мотиву досліджуваних балад – нещаслива любов веде до смерті.

За силою зв'язки можуть бути слабкими та сильними. На вербальному рівні сильними зв'язками поєднані словосполучення, котрі є стереотипними для балад і цілими висловлюваннями кочують від однієї балади до іншої. Наприклад, рядки з балади № 5 "Sweet William and Lady" "*Lady Marg'ret was buried under a rose / Sweet William in under a willow; /And they both grew tall, and they both grew together, /And they tied in a true lover's knot*" [BS] є доволі поширеною кінцівкою інших балад.

Для авторської балади характерним є як вживання стійких словосполучень, так і таких, котрі є неочікуваними, тобто зі слабким зв'язком, з метою привернути увагу адресата, створюючи при цьому нові СПО – ідіотипні та кенотипні на ментальному рівні. Так, балада "Ballad" Ч. Г. Леланда [AM] відразу привертає увагу адресата незвичною присутністю німецьких словесних форм, прийменників, сполучників, власних назв: "*Der noble Ritter Hugo / Von Schwillensaufenstein / Rode out mit shpeer and helmet / Und he coom to de panks of de Rhine*". Увесь текст балади пронизаний подібними словами, що відносить адресата у давні часи та у певне місце дії, тим самим спрощуючи ідентифікацію викладених подій, але ускладнюючи інтерпретацію тексту. Адресат потребує певного часу для того, щоб зрозуміти задум автора, що робить баладу цікавою і змушує адресата розмірковувати над типовим сюжетом, поданим у новому світлі.

За характером поєднання СПО можна виділити наступні зв'язки: *породження (генетичні)*, котрі чітко проявляються при розкритті підґрунтя формування СПО, коли відшукується архетипна першооснова СПО; *перетворення*, коли мова слугує актові вторинної номінації у творчій діяльності, і пряме значення знаків перетворюється на фігуральне; *функціонування*, вказує на функції СПО у межах системи; *координації / субординації*, що свідчить про місце СПО як елемента в системі.

У системі СПО балади зв'язки характеризуються відразу декількома вищезгаданими ознаками, адже ССПО є складною, комплексною системою.

ССПО балад містить повторювану кількість стереотипних СПО, що означає відтворення типових зв'язків у ряді балад, особливо тих, що об'єднані у один цикл загальною темою, мотивом. Незважаючи на цей факт, усі балади відрізняються одна від одної за своєю структурою. Дослідження структури ССПО балади є досить перспективним і може слугувати предметом подальших розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуславская В. В. Моделирование текста: лингвосоциокультурная концепция. Анализ журналистских текстов. Изд. 2-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 280 с.
2. Вершинина Л. П. Системный анализ для гуманитариев: учеб. пособие. – СПб.: СПбГУКИ, 2007. – 248 с.
3. Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём: Пер. с англ. // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415.
4. Fauconnier J., Turner M. Principles of conceptual integration // Discourse and Cognition: Bridging the Gap / Ed. by J. R. Koenig – Stanford: CSLI Publications, 1998. – P. 269-283.
5. Fauconnier J., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. – N.Y.: Basic Books, 2002. – 440 p.
6. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination. – Chicago: Chicago University Press, 1987. – 227 p.
7. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект. Монографія. – Херсон: Айлант, 2002. – 368 с.
8. Залевская А. А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст. Избранные труды. – М.: Гнозис, 2005. – 543 с.
9. Лотман Ю. М. Семіосфера: Культура и взрыв; Внутри мыслящих миров: Статьи; Исследования. – СПб.: Искусство, 2000. – 704 с.

СЛОВНИКИ

WNCD = Webster's New Collegiate Dictionary: A Merriam Webster. – Springfield (MASS): G.& C. Merriam Company, 1977.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

BS = Gardner E.-E., *Chickering G. J.* Ballads and Songs of Southern Michigan. – The University Of Michigan, 2004. –

536p. <<http://www.archive.org/details/balladsandsongso028080mbp>>

AM = American Poetry: The Twentieth Century: 2 v. / Comp. J. Hollander. – New York: 2000. – Vol. 2: Henry Adams to Dorothy Parker. – 986 p.

Матеріал надійшов до редакції 05.05. 2009 р.

Суварова Т. Н. Роль связи в системе словесных поэтических образов американской баллады.

Статья отображает значение связи для системы словесных образов американских и авторских баллад. Исследуются связи между словесными поэтическими образами американских фольклорных и авторских баллад. Автор уделяет особое внимание различным типам связи в балладе, тем самым указывая факторы влияния на восприятия целостности системы словесных поэтических образов.

Suvorova T. N. The Role of Connection in the System of Verbal Poetic Images of American Ballad.

The article reflects the importance of connection for the system of verbal images in American folk and author ballads. Connections are investigated between verbal poetic appearances of the American folk and author ballads. The author pays attention to different types of connections what helps to point out the factors which influence perception of the integrated system of verbal images.